

UOT 372.881.111.1

**İNGİLİS DİLLİ MƏTNLƏRDƏ MODALLIQ KATEQORİYASININ
ÖYRƏNİLMƏSİ****Mayisə Elşad qızı Qaraşova***Sumqayıt Dövlət Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0002-5659-2386**E-mail:** maya qarashova@gmail.com*Açar sözlər:* dilçilik, modallıq, modallığın xüsusiyyətləri, modallıq kateqoriyası, ingilis dili.*Ключевые слова:* лингвистика, модальность, особенности модальности, категория модальности, английский язык.*Key words:* linguistics, modality, features of modality, category of modality, English language.

Dilçilik ədəbiyyatında modallıq natiqin ifadəsinin məzmununa münasibətini, nitqin hədəf təyinatını, ifadənin məzmununun reallıqla əlaqəsini ifadə edən semantik kateqoriyadır. Modallıq kateqoriyası lingvistik universaldır və dilin əsas kateqoriyalarından biri kimi önə çıxır. Bu məqalə müasir ingilis dilinin qrammatikasında ən populyar və maraqlı sahələrdən biri olan modallıq kateqoriyasını araşdırır. Modallığın müxtəlif növləri müəyyən edilmiş, nümunələr və ingilis mətnlərində modal sözlərin işləmə xüsusiyyətləri verilmiş, təqdim olunan istifadə nümunələrinə ətraflı izahat verilmişdir.

Tədqiqatın aktuallığı müasir ingilis dilinin nəzəri qrammatikası nöqteyi-nəzərindən modallıq kateqoriyasının hərtərəfli nəzərdən keçirilməsinin, modal sözlərin sistemləşdirilməsinin vacibliyi, onların dilçilikdə statusunun müəyyənləşdirilməsi zərurətilə bağlıdır. Dilin inkişafının əsas və ən mühüm qanunlarından biri dilin bir keyfiyyətdən digər keyfiyyətə tədricən keçid qanunudur. İngilis dilində tarixi dəyişikliyin konkret hallarına nəzər salsaq, bu qanunun təsiri çox açıq görünür. Dilçiliyin müasir inkişaf mərhələsində müxtəlif dillərdə modallığın təkamülü problemi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, çünki modallıq mərkəzi dil kateqoriyası olmaqla yanaşı universal xarakter daşıyır.

Modallıq kateqoriyası iki növə bölünür: obyektiv və subyektiv. Obyektiv modallıq istənilən frazeoloji vahidin məcburi elementidir və cümlənin strukturunu müəyyən edən kateqoriyalar sırasına daxildir. O, zaman kateqoriyası ilə sıx bağlıdır və kontekstdən və zaman parametrlərindən asılı olaraq dəyişir.

Subyektiv modallıq danışanın ifadə olunana münasibətini ifadə edir və obyektiv modallıqdan fərqli olaraq nitqin istəyə bağlı elementi hesab olunur. Onun mövcudluğu danışanın şəxsi üstünlüklərindən və ünsiyyət kontekstindən asılıdır. Bu iki modallığın başa düşülməsi və bir-birindən fərqləndirilməsi mətnin təhlili və şərhinin mühüm aspektidir, çünki onlar deyimin mənasında əhəmiyyətli dəyişikliklər edə bilər.

İngilis mətnlərində modallıq, natiqin hadisələrin və ya hərəkətlərin mümkünlüyünə, zərurətinə, arzuolunulmasına və ya məcburi xarakterinə münasibətini ifadə edən mühüm lingvistik kateqoriyadır. Modal fellərdən və digər leksik və qrammatik vasitələrdən istifadə etməklə ifadə olunur [5].

Modal fellər: Bir hərəkətə və ya vəziyyətə münasibət bildirən və cümlənin mənasına nüans əlavə edən fellərdir. Aşağıda ən çox yayılmış modal fellərin bəzilərinin və onların əsas mənalınının daha ətraflı təsviri verilmişdir:

Can: Bacarıq, imkan və ya icazəni ifadə edir. Məsələn, "I can speak English" (Mən ingilis dilində danışa bilirəm). "Can" həmçinin aşağıdakı nümunədə olduğu kimi icazəni ifadə etmək üçün istifadə edilə bilər:

"Can I go to a party?" (Mən partiyaya gedə bilərəmmi?) - burada "can" icazə tələbini ifadə edir.

Bu modal fel ingilis qrammatikasında mühüm rol oynayır və bizə gündəlik ünsiyyətdə qabiliyyət və icazənin müxtəlif aspektlərini ifadə etməyə imkan verir. Could: Adətən keçmiş zamanda istifadə olunur və həmçinin qabiliyyət, fürsət və ya nəzakətli xahişi ifadə edir. Məsələn, "She could play the piano when she was a child" (O, uşaq ikən fortepiano çala bilirdi).

"Could" nəzakətli sorğu və ya təklifləri ifadə etmək üçün də istifadə edilə bilər: "Could you pass the salt, please?" (Lütfən, duzu ötürə bilərsinizmi?) - burada nəzakətli bir xahiş ifadə edir. Bu modal fel ingilis dilində bacarıq və nəzakət ifadəsinə rəngarənglik əlavə edir və müxtəlif kontekstlərdə geniş istifadə olunur [2].

May: İcazə və ya ehtimalı ifadə edir. Məsələn, "You may go to the party if you finish your homework" (Ev tapşırığını bitirəndən sonra partiyaya gedə bilərsiniz). "May" həmçinin aşağıdakı nümunədə olduğu kimi icazəni ifadə etmək üçün istifadə edilə bilər:

"May I use your phone?" (Telefonunuzdan istifadə edə bilərəmmi?) - burada "ola bilər" icazə üçün nəzakətli sorğunu ifadə edir. Bu modal fel şifahi və yazılı ingilis dilində icazə və imkanın müxtəlif aspektlərini ifadə etməyə imkan verir.

Might: Tipik olaraq "ol"dan daha zəif ehtimalı ifadə etmək üçün istifadə olunur. Məsələn, "It might rain tomorrow" (Sabah yağış yağa bilər). "Might" modal feli mətnə və ya söhbətə daha ehtiyatlı və ya spekulativ ton verir və baş verməsi müəyyən olmayan imkanları ifadə etmək üçün faydalıdır.

Must: Öhdəlik, zərurət və ya yüksək dərəcədə inam ifadə edir. Məsələn, "You must wear a seatbelt in the car" (Maşında təhlükəsizlik kəməri taxmalısınız). Bu modal fel həm də məsləhət və ya tövsiyələri ifadə etmək üçün istifadə edilə bilər, burada müəyyən bir hərəkətin həyata keçirilməsinin arzuolunan olduğunu göstərir [2].

Shall: Təklifləri bildirmək və ya kömək təklif etmək üçün istifadə olunur. Məsələn, "Shall I help you with your luggage?" (Baqajınızla bağlı sizə kömək edə bilərəmmi?).

Should: Məsləhət və ya zəruriliyi ifadə edir. Məsələn, "You should eat more fruits and vegetables" (Daha çox meyvə və tərəvəz yeməlisiniz).

Will: Adətən gələcək vaxtı və proqnozları ifadə etmək üçün istifadə olunur. Məsələn, "I will meet you at the airport tomorrow" (sabah sizi hava limanında qarşılayacağam).

Would: Çox vaxt şərti cümlələrdə və nəzakətli xahişlərdə istifadə olunur. Məsələn, "If I were you, I would take the job" (Mən sənə yerində olsam, bu işi götürərdim) [2].

"Must", "should", "will", "would", "can", "could", "may", "might" və "need" kimi modal fellər ingilis qrammatikasında mühüm rol oynayır və can fərziyyə və reallığın müxtəlif çalarlarını ifadə edir. Müasir dilçilər onlara obyektiv və subyektiv reallıq nöqtəyi-nəzərindən yanaşırlar, burada modal fellər obyektiv faktları və imkanları, giriş söz və ifadələri isə subyektiv qiymətləndirmə və gözləntiləri əks etdirir

"Can" və "may" felləri adətən mümkün hərəkətləri və hadisələri çatdırmaq üçün ixtisaslaşmışdır. Onlar müəyyən hərəkətləri yerinə yetirmək qabiliyyətini və ya icazəsini göstərir. Lakin "must", "should" və "might" felləri təkcə öhdəlik ifadə etmir, həm də hadisələrin baş vermə ehtimalını ifadə edə bilər. Onlar hadisələrdə əminlik və ya ehtimal dərəcəsini müəyyən etmək üçün "bəlkə", "ehtimal", "əlbəttə" və başqaları kimi giriş sözləri ilə yaxından işləyirlər.

Bu modallar və giriş sözləri ingilis dilində dəqiq və nüanslı ifadələr yaratmaq üçün vacibdir və natiqlərə və yazıçılara öz fikirlərini və gözləntilərini daha dəqiq ifadə etməyə kömək edir [3].

Nəticə olaraq, modallıq kateqoriyası ingilis dilinin qrammatikasında və cümlə strukturunda mühüm rol oynayır və nəticə mətndəki hadisələrə və hərəkətlərə münasibət bildirməyə imkan verir. Müxtəlif modal fellər və onların birləşmələri ingilis mətnlərində məna və nüansları daha dəqiq çatdırmağa imkan verir. Modallıq kateqoriyası müxtəlif cəmiyyətlərdəki mədəni xüsusiyyətləri və normaları da əks etdirir. Fərqli mədəniyyətlər modal ifadələrə fərqli mənalar verə bilər. Modallığın öyrənilməsi tərcüməçilər və mədəniyyətlərarası ünsiyyət mütəxəssisləri üçün vacibdir, çünki dillər arasındakı modallıq fərqlərini başa düşmək məna və niyyəti dəqiq çatdırmağa kömək edir.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə ingilis dilində modallığın öyrənilməsi lingvistik təhlilin əsas amilidir. Ünsiyyətdə modallıq vacib rol oynayır, çünki o, danışığa nitqin məzmununa, məsələn, imkan, zərurət, ehtimal və s. kimi münasibət bildirməyə imkan verir. Bu səbəbdən məqalənin mövzusu aktualdır.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə modallıq kateqoriyaları araşdırılmış, modallıq kateqoriyasının qrammatikada vacibliyi öyrənilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalənin praktiki əhəmiyyəti ondadır ki, məqalənin nəticələri gələcəkdə bu mövzuda yazılan elmi işlərdə istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Аржанова И. А. Дискурсивная функция выражения в функциональном аспекте, Вестник Мордовского университета, 2008, № 3, с. 117–118.
2. Аржанова И. А. Лингвопоэтические особенности англоязычного художественного текста, Язык, культура, коммуникация: контексты современности, Саранск, 2000, с. 26.
3. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов: Словарь, М.: Стереотип, 2013, 45 с.
4. Виноградов В.В. Исследования по грамматике русского языка: Учебно-методический материал, М.: Наука, 2000, 54 с.
5. Голубева Т.М. Модальные глаголы (английский как второй язык): учебник для вузов, М.: РИФ «Интеграф», 2008, 79 с.
6. Качалова К.Н. Практическая грамматика английского языка: учебник для вузов, Израилевич. М.: Ладком, 2012, 36 с.

М.Э. Гарашова

Категория модальности обучения в английских текстах

Резюме

В лингвистической литературе модальность - смысловая категория, выражающая отношение говорящего к содержанию своего высказывания, целевому назначению речи, связь содержания высказывания с действительностью. Категория модальности является лингвистической универсалией и выделяется как одна из основных категорий

языка. В данной статье рассматривается категория модальности, одно из самых популярных и интересных направлений в современной грамматике английского языка. Определены различные виды модальности, приведены примеры и особенности использования модальных слов в английских текстах, даны подробные пояснения к представленным примерам употребления.

Актуальность исследования связана с необходимостью всестороннего рассмотрения категории модальности с точки зрения теоретической грамматики современного английского языка, важностью систематизации модальных слов и определения их статуса в лингвистике.

M.E. Garashova

Category of learning modality in English texts Summary

In the literature of linguistics, modality is a semantic category that expresses the attitude of the speaker to the content of his expression, the target designation of the speech, the relationship of the content of the expression with reality. The category of modality is a linguistic universal and stands out as one of the main categories of language. This article examines the category of modality, one of the most popular and interesting areas in modern English grammar. Different types of modality are defined, examples and features of working of modal words in English texts are given, detailed explanation is given to the presented usage examples.

The relevance of the research is related to the necessity of a comprehensive review of the category of modality from the point of view of the theoretical grammar of the modern English language, the importance of systematizing modal words, and determining their status in linguistics.

Redaksiyaya daxil olub: 23.02.2024